

فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط

دوره ۲، شماره ۷، تابستان ۱۴۰۰

شاپا الکترونیکی: ۹۷۸۲-۲۷۱۶

<http://www.ei-journal.ir>

صص. ۲۲-۱

تدوین راهکارهای طراحی آرکی تایپی در نیایشگاه‌های ایران از منظر پدیدارشناسی

نگین امینی^۱، حامد مضطرزاده^۲

دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

(Amininegin0@gmail.com)

استادیار گروه معماری، گروه معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

(Hamed.moztarzadeh@gmail.com)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۱

DOI: 10.22034/(JRUPA-EI).2022.301112.1092

چکیده

عدم توجه به معنا در معماری معاصر، انسان را بیش از پیش تشنه ارتباط با حقیقت وجود و پالایش روح کرده است و فضا بستری است برای رفع این مشکل. چنانچه فضا برگرفته از ریشه‌های وجودی و سرشار از معنا باشد میتواند به مثابه پلی محکم او را به حق تعالی برساند. نیایشگاه یکی از این فضاهاست که صرفنظر از کالبد زمینی خود، هدفی فرازمینی دارد، لذا بایستی در معماری آن، معنا نقش اصلی را عهده‌دار باشد و این هدف اتفاق نمی‌افتد مگر با معماری آرکی تایپی. بنابراین این پژوهش درصدد آنست که با روش ترکیبی (کیفی-کمی) از منظر پدیدارشناسی به شناختی از راهکارهای طراحی آرکی تایپ در نیایشگاه‌های ایران برسد تا بناهای مقدسی که با استفاده از این دستاوردها ساخته میشوند بتوانند از طریق ارتباط با ناخودآگاه جمعی انسان و گستره‌ای از تاریخ بشریت، سبب ارتباط مخلوق با منبع الهی شوند. در تحقیق پیش‌رو، نخست نظریه‌های صاحب‌نظران درخصوص آرکی تایپها مورد بررسی قرار گرفته، سپس با روش کیفی، معیارهای بدست آمده در چارچوب نظری، در نمونه‌های موردی ارزیابی و از طریق آن پرسشنامه‌ای تنظیم و پس از امتیازدهی آنها توسط متخصصین، از تحلیل آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که معیارهای آرکی تایپی همگی دارای معنای مستتر بوده و بهره‌بردن از آنها هم در قالب (کالبد و عملکرد) و هم (نشانه و معنا) سبب ایجاد نیایشگاه‌هایی می‌شود که توانایی برقراری ارتباط با ناخودآگاه جمعی را دارند، درنهایت براین اساس راهکارهایی برای طراحی نیایشگاه‌ها تدوین گردید.

واژگان کلیدی: راهکار طراحی، آرکی تایپ، کهن‌الگو، نیایشگاه، پدیدارشناسی.

نحوه استناد به مقاله:

امینی، نگین، مضطرزاده، حامد (۱۴۰۰). تدوین راهکارهای طراحی آرکی تایپی در نیایشگاه‌های ایران از منظر پدیدارشناسی. فصلنامه پژوهشی - تخصصی شهرسازی و معماری هویت محیط، ۷(۲)، تابستان ۱۴۰۰. ۱-۲۲.

http://www.ei-journal.ir/article_143178.html

۱- مقدمه

مکان قدسی، مکانی معنوی و الهی است و حاوی هنریست که صورت‌های قدسی دارد که غالباً با هدف ایجاد آرامش روحی، تفکر، عبادت، زیارت، شفایابی و تعالی بعد روحانی و بعد متافیزیکی انسان و ارتباط او با الوهیت و عالم بالا ایجاد می‌گردد (عدل‌دوست و شفیع‌زاده، ۱۳۹۵)؛ (بورکهارت، ۱۳۶۹). بیشترین آسیبی که متوجه معماری کنونی‌ست، عاری بودن از معنا و کیفیت است (رحمانپور، ۱۳۹۵). در زمانی که متخصصان، با نخبه‌گرایی افراطی مردم را از شناخت خودشان محروم ساخته‌اند، وقتی که مردم ساده‌ترین مدل‌ها و الگوهای را که زمانی به طور تلویحی، بخشی از زندگی روزمره‌شان محسوب می‌شد نمی‌شناسند، لازم است انگاره‌ها و الگوهای تاریخی و بومی را به طور علمی روشن و تصریح کرد؛ آنچنان که بتوان آنها را دوباره به صورتی جدید (به صورت صریح بجای تلویحی) مطرح کرده و بتوان راجع به آن در سطح عموم بحث کرد (الکساندر، ۱۳۸۶: ۲۱۴). در جوامع با قدمت تاریخی زیاد الگوهای شکل گرفته‌اند که ریشه در عمیق‌ترین لایه‌های ضمیر خودآگاه و ناخودآگاه جمعی داشته و خود شکل‌دهنده و هدایت‌کننده بسیاری از ارزش‌ها، رفتارها، انتظارات، ترجیح‌ها و مطلوب‌ها هستند، این مدل‌ها و الگوها حتی در شکل‌دهی به نظام فضا و ارزش‌گذاری به کلیت آن، سهمی غیرقابل انکار دارند (براتی و کاکاوند، ۱۳۹۵). بنظر می‌رسد فلسفه پدیدارشناسی بتواند این مانع را از برابر دیدگان انسان حذف و ارتباط او را با مکان، از طریق پرداختن به هستی‌شناسی مکان برقرار سازد، این خود از سویی مایه امیدواری و از سوی دیگر نگرانیست، چرا که رشد فلسفی پدیدارشناسی در معماری نیازمند به بستر و شرایط مساعد است (رحمانپور، ۱۳۹۵). در معماری سردرگم کنونی ایران، غالباً محیط‌های انسان ساخت، فارغ از توجه به اصل انسان‌ها شکل گرفته‌اند. حجم وسیعی از ساخت و سازهای مذهبی بدون توجه به فرهنگ و ریشه‌های تاریخی انجام می‌شود، بعضی تقلیدی هستند از کارهای غیربومی و بعضی دیگر نشأت گرفته‌اند از تعلقات فردگرایانه یک شخص و تعدادی نیز بدون تخصص و ایده اجرا شده‌اند. در واقع اثری از توجه به عنصر وجود دیده نمی‌شود و قوانین طراحی، به صورت یکسان برای انسان‌هایی با ویژگی‌های متفاوت، کالبد‌های بدون روح را به وجود آورده که تنها در بازه زمانی محدود کارایی داشته و کم‌کم راه به سوی زوال طی می‌کند. نیایشگاه‌ها از جمله کاربری‌هایی هستند که مستقیماً فارق از هر نیاز زیستی با روح و روان انسان‌ها مرتبط‌اند و این ارتباط زمانی موفق خواهد بود که معماری وسیله‌ای باشد برای انسان در راه شناخت خود و هستی. برای تحقق این رویکرد فلسفی زیرساخت‌های بسیاری نیز باید فراهم گردند، از جمله دید معماران و تفکر عموم؛ که در حال حاضر فاصله بسیار زیادی با وضعیت مطلوب دارند.

ضرورت این پژوهش از همین نقطه شکل می‌گیرد و نمونه بارز آن کم‌توجهی به راهکارهای طراحی آرکی‌تایی در ساخت نیایشگاه‌های ایران است، نیاز به داشتن چنین فضاهای معناداری با توجه به وضعیت روحی و نیاز روانی افراد در جوامع کنونی احساس می‌شود لذا این پژوهش به دنبال آن است تا با شناخت راهکارهای طراحی معماری سبب خلق نیایشگاه‌هایی شود که از طریق ارتباط با ناخودآگاه هر انسانی به عمق وجود وی رخنه کنند و ارتباط او با عالم بالا را امکان‌پذیر سازند و همین امر سبب خلق نیایشگاه‌هایی می‌شود که نه تنها بر مخاطبان کنونی خود تاثیرگذارند بلکه پاسخگوی نسل‌های بعد از خود نیز هستند. ایران دارای سابقه تاریخی و فرهنگی بسیار غنی است و وجود کهن‌الگوها نه تنها در هنر معماری بلکه در تمامی عرصه‌ها به وضوح قابل مشاهده است وجود چنین بستر مناسبی، لزوم توجه و بازبینی در این زمینه را بیش از پیش نشان می‌دهد.

با توجه به آنچه بیان شد؛ هدف اصلی این پژوهش شناخت راهکارهای طراحی آرکی‌تایی در نیایشگاه‌های ایران از منظر پدیدارشناسی است و (به عنوان اهداف فرعی) به دنبال راهیست برای ایجاد نیایشگاه‌های مطلوب که به عنوان مکان‌های مقدس سبب آرامش روح و تعالی بعد روحانی و متافیزیکی انسان شوند به گونه‌ای که سازمان‌های دولتی و خصوصی (متصدی اجرای نیایشگاه‌ها) و مراکز تحقیقاتی بصورت کاربردی بتوانند از نتایج این پژوهش استفاده کنند.

در این راستا، تحقیق در پی پاسخ به این دو سوال است؛ نخست اینکه کشف راهکارهای طراحی آرکی‌تایپ مستتر در نیایشگاه‌ها به کمک پدیدارشناسی چگونه روی می‌دهد؟ و دوم اینکه از منظر پدیدارشناسی چه ارتباطی میان آرکی‌تایپ‌ها و نیایشگاه‌های ایران وجود دارد؟ با توجه به سؤالات تحقیق و مطالعات انجام شده فرض بر این است که با استفاده از روش پدیدارشناسی، میتوان به حقیقت پنهان آرکی‌تایپ‌های بکار گرفته شده در معماری نیایشگاه‌ها پی برد و بنظر میرسد در هر پدیدار، ظاهر (نیایشگاه‌های ایران) و باطن (آرکی‌تایپ‌ها) با هم آمیخته است و ارتباط عمیقی میان ذهنیت و عینیت وجود دارد، درواقع به نظر میرسد معماری از تصویر ذهنی انسانها از واقعیت‌های اطراف خود بوجود می‌آید و از این طریق راهکارهای طراحی در این زمینه شکل می‌گیرند.

۲- مبانی نظری

۲-۱- پدیدارشناسی

پدیدارشناسی در اصل تعبیری است فلسفی نه معمارانه. برای فیلسوفان، پدیدارشناسی روشی است برای شرح موقعیت بدون واسطه و مستقیم محیط و اشیاء، روشی که با آن می‌توان به درکی بدون پیش‌داوری امید بست و از دام تصورات پیشین علمی، مذهبی، متافیزیکی و روانشناختی گریخت (Mooney & Moran, 2002). پدیدارشناسی در پی بررسی توصیفی و بی‌واسطه آنچه که بر آگاهی ما پدیدار می‌شود است و بیشتر شیوه نگریستن و دیدن است تا مجموعه‌ای از آموزه‌های سخت و دقیق (اصلانیان و دیگران، ۱۳۹۹). در نگرش پدیدارشناسی جدایی انسان و جهان امکان‌پذیر نمی‌باشد و آنها نه به عنوان دو چیز در کنار هم، بلکه به عنوان یک کل منسجم در نظر گرفته می‌شوند (بدیعی ازنده‌ای و پوینده، ۱۳۹۲: ۲). پس با توجه به مفهوم انسان و جهان، هایدگر معتقد است که انسان نمی‌تواند به عنوان سوژه‌ای مستقل خود را معیار عینیت بداند و فهمش کامل و عینی باشد؛ بلکه انسان به عنوان «دازاین»^۲ هستی در جهان و کاملاً وابسته به آن است و هیچگاه فهم او کامل نیست (دانایی‌فرد و کاظمی، ۱۳۹۰: ۱۲۶). به همین دلیل می‌توان گفت این فلسفه تأکید بر شناخت واقعیت ناب نخستین را دارد و این به معنای درک پدیده‌ها با توجه به درون مایه و ذات هریک می‌باشد بدون آنکه اندیشه محقق در آن سهمی داشته باشد (محمدپور، ۱۳۹۲: ۲۶۳).

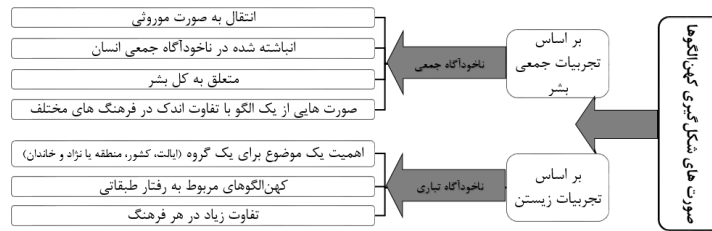
۲-۲- آرکی تایپ^۳

اصل آن از واژه یونانی آرخه‌توپوس به معنای سرمون و نمونه کهن و ازلی گرفته شده و به معنای الگویی بوده که چیزهای همانند را از روی آن می‌ساختند (ضمیران، ۱۳۷۹). مفهوم آرکه، برزخ میان مفهوم اسطوره‌ای منشا و مفهوم فلسفی اصل را نشان می‌دهد (گلابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ۱۱). همان‌طور که در تصویر شماره ۳ نشان داده شده، آرکی تایپ‌ها یا کهن‌الگوها، به دو صورت شکل گرفته‌اند، یک نوع الگوهای اصلی و پایداری هستند که حاصل تجربه جمعی بشر طی هزاران سال بوده و در حافظه پنهان ناخودآگاه ذخیره می‌گردند. این کهن‌الگوها جهانی و باستانی‌اند و در همه مکان‌ها، مفهوم و جوهره مشابهی دارند. تغییرات اندک این الگوها، متأثر از شرایط خاص اقلیمی، جغرافیایی، اساطیر منطقه‌ای و ناخودآگاه شخصی خالق اثر است؛ ولی همچنان دارای یک محتوای اصلی و مشترک هستند که سبب ایجاد ارتباط عمیق با همه انسان‌ها می‌شود (پرویزی، ۱۳۹۹: ۱۳۹۰)؛ (قابلی، ۱۳۹۰)؛ (عرب خزائی و دیگران، ۱۳۹۸)؛ (گلابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: VII). این آرکی تایپ‌ها نقش حیاتی در خلق دنیا و ذهن بشر ایفا می‌کنند و گذشتگان از آنها به عنوان روح‌های بنیادین و اصلی یاد می‌کردند (گلابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ۱۹-۱۱). یونگ وارد مطالعات اسطوره‌شناسی^۴ و کهن‌الگوها می‌شود (شولتز، ۱۳۸۵: ۱۰۴). او رابطه بسیار نزدیکی میان رویاها، اساطیر و هنر کشف کرد؛ هر سه، ابزاری هستند که به وسیله آنها صور مثالی، بیشتر در حیطه ناخودآگاه قرار می‌گیرد (گورین و همکاران، ۱۳۷۰، ۱۹۳-۱۹۴). تا بحال اسطوره‌شناسان، برای شناخت آرکی تایپ‌ها، از خورشید، ماه، اقلیم، گیاهان و ... بهره گرفته‌اند اما در واقع رویاها، افسانه‌ها، اسطوره‌ها، آیین‌ها، مناسک اقوام مختلف و آثار هنری، ابتدایی‌ترین و مهمترین پدیده‌های روانی هستند که آرکی تایپ‌ها را در خود مستتر دارند، آنها بخشی از ما و یا به بیان دقیق‌تر، خود ما هستند و از درون ما سخن می‌گویند (گلابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ۱۹-۱۱)؛ (بایستید، ۱۳۷۰: ۷)؛ (Jung, 1990: 3) علاوه بر الگوی کل بشریت در فرهنگ جوامع، می‌توان به تجربیات جمعی نژادهای مختلف در مکان، اشاره کرد که در آن اهمیت یک رخداد یا تجربه، برای اهالی یک گروه حائز اهمیت است. در واقع برخلاف نوع جهانی (که قبلاً بحث شد) این نوع می‌تواند محدود به ایالت، کشور، منطقه یا خاندان باشد (پرویزی، ۱۳۹۹) و (جعفری و چوقادی، ۱۳۹۲).

² Dasein (Existence)

³ Archetype

⁴ Mythology

شکل ۱: انواع صورت های شکل گیری کهن الگوها (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

در این زمینه صاحب نظران زیادی اظهار نظر کرده اند، که در جدول ذیل به اختصار به برخی از آنها اشاره شده است:

جدول ۱: دیدگاه های نظریه پردازان در زمینه ناخودآگاه و آرکی تایپ ها

دیدگاه	نظریه پرداز	
اطلاعات مشترک جهانی	جیمز فریزر ^۵ (۱۸۵۴-۱۹۴۱)	نظریه پردازان خارجی
۱. ناخودآگاه بر آمده از خودآگاه و وابسته به آن است. ۲. بخش مهمی از رفتارهای فردی و اجتماعی انسان را عوامل ناخودآگاه تعیین می کنند. ۳. زبان ناخودآگاه مانند زبانهای باستانی پیکرمند و تصویری و نمادین است. ۴. آنچه در ناخودآگاه می بینیم، اندیشه های واپس زده و غرایز است که عواطف و احساسات از آنها مشتق شده اند.	زیگموند فروید ^۶ (۱۸۵۶-۱۹۳۹)	
۱. به نوعی، عوامل پنهان در اعماق روح خودآگاهند کهن الگوها، سیستم هایی در دسترس و در عین حال تصاویر و هیجاناتند که همزمان موروثة و ساختار عقلی هستند و از آن فراتر جنبه هایی روانی دارند. ۲. کهن الگوها وجودی ماورای زندگی آدمی ندارند. ۳. محل نگهداری کهن الگوها ناخودآگاه جمعی است	کارل گوستاو یونگ ^۷ (۱۸۷۵-۱۹۶۱)	
۱. همانند غرایزند و آثار و نتایج تکامل انسانی هستند. ۲. احساسی از معنای دینی با خود دارند، احساس امر قدسی، که در تمام ادیان جهان یافت می شود.	مایکل آرگایل ^۸ (۱۹۲۵-...)	
مرز بندی الگویی: ۱. الگوهای مشترک به مثابه یک زبان مشترک در معماری عمل می کنند. ۲. زبان مشترک برخاسته از سنت ها و ناخودآگاه جمعی، همان کهن الگوها هستند.	کریستوفر الکساندر ^۹ (۱۹۳۶-...)	
در دایره ای کامدن و رفتن ماست/ آن را نه بدایت نه نهایت پیداست در دایره سپهر ناپیدا غور/ جامی است که جمله را چشانند به دور او هستی را به شکل دایره مصور میسازد که چرخه حیات در آن جاری است و پیوسته در بین جهان اصغر و اکبر در حرکت و دوران است این دوران همان گنبدی است که از کثرت به سمت وحدت اروج میکند و این نمود عینی کهن الگو ماندالا در بطن معماری ایرانی است که انسجام و پیوستگی مفاهیم و الگوها را با خود به ارمغان می آورد.	خیام (۱۰۴۸-۱۱۳۱)	نظریه پردازان داخلی
هرکسی کو دور ماند از اصل خویش/ باز جوید روزگار وصل خویش ۱. او به بازگشت و یافتن اصل و منشأ هر چیز اشاره دارد و همین موضوع در کهن الگوها وجود دارد و به صورت ناخودآگاه بر ادراک انسان سیطره می اندازد. ۲. این الگوها دارای ریشه هاییست که در صورت نخستین در تاریخ و فرهنگ بشری موجود است و به صورت اعیان ثابت به نمایش درمی آید.	مولانا (۱۲۰۷-۱۲۷۳)	
به خودی خود محتوایی ندارد، فی نفسه ناپیداست و همچون نیرویی بالقوه در دریای ازلی ناخودآگاه نهفته است. آنچه ما به میراث می بریم، جنبه پیش سازندگی و طرح بخشی آرکی تایپ هاست.	داریوش شایگان (۱۳۱۳-۱۳۹۷)	
۱. یک واقعیت موجود در عالم ملکوت و عرضه در قالب صورتهای گوناگون ۲. صور مادی همچون پلی میان عالم انتزاعی و کیفی خیال و مصنوعه های کمی آدمی	نادر اردلان (۱۳۱۸-...)	
او لایه دیگری از روان را بنام ناخودآگاه تباری معرفی می کند. آن را میتوان میانجی و پیوندگری در میانه ناخودآگاه فردی و جمعی شمرد. در ناخودآگاهی تباری، نگارها و نمادهایی نهفته اند که هنوز ژرفا و گستردگی نیافته اند تا جهانی بشوند و در نزد همه مردمان، از هر تبار و فرهنگ یکسان باشند. از دیگر سوی، یکسره فردی نیز نیستند.	میرجلال الدین کزازی (۱۳۲۷-...)	
الگوهای اصلی و پایداری هستند که حاصل تجربه جمعی بشر در طی هزاران سال بوده و در حافظه پنهان	محمود گلابچی	

⁵ James George Frazer

⁶ Sigmund Freud

⁷ Carl Gustav Jung

⁸ Michael Argyle

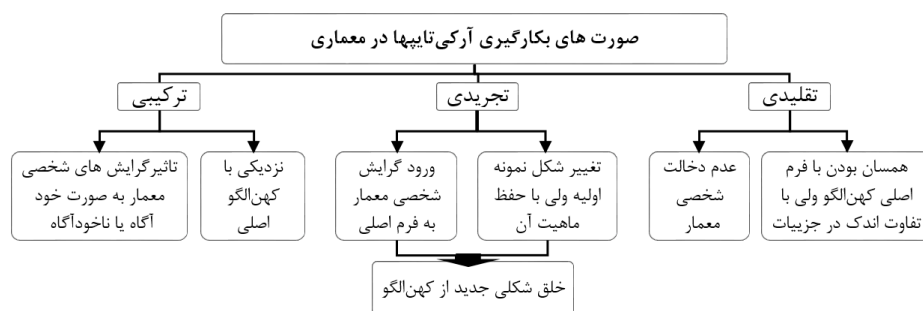
⁹ Christopher Alexander

ناخودآگاه انسان ذخیره میگردند. جهانی هستند و در همه مکان‌ها مفهوم و جوهره مشابهی دارند.	(۱۳۳۶- ...)
---	-------------

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۲-۲-۱- معماری آرکی تایپی

معماری آرکی تایپی دارای پارادوکس‌های متعددی است. در عین ثبات و ایستایی، پویاست؛ در عین عینی بودن، ذهنی است، در عین بی‌زمانی در زمان زنده و جاودانه است و در عین کرانه‌مندی بیکرانه است. می‌تواند فضا را در برگرد و فضاهایی را که مردم در آن حس زنده بودن داشته باشند، رقم زند (گلابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: VII). معماری آرکی تایپی از طریق جدا شدن معماری از دنیای شخصی و موقت خویش و سیر در دنیای بیکرانه و کیهانی و جاودانه ناخودآگاهی میسر می‌شود. دنیایی که چارچوب‌های دنیای محدود را در هم می‌شکند و در منحنی خمیده فضا-زمان، به هزاران سال قبل سفر می‌کند. استفاده از کهن‌الگوها یکی از راه‌های رسیدن به یک معماری متعالی و متنوع است. کهن‌الگوها مشابه هم هستند و الگوهای یکسانی دارند. انتظار می‌رود با تجلی این الگوها در حوزه معماری بتوان به ساخت فضاهایی دست یافت که بتوانند به نیازهای روحی انسان پاسخ مثبت دهند و با طیف وسیعی از انسان‌ها ارتباط برقرار کنند (مترجم و نقشین، ۱۳۹۲). استفاده از کهن‌الگوها در معماری امروز به معنای واپسگرایی یا تقلید نیست و یک اثر معماری جدید می‌تواند با استفاده از عناصر و مفاهیم ریشه دار، معنای عمیق تر و منسجم‌تری پیدا کند و باعث ایجاد ارتباط موثرتری بین مخاطب و اثر شود (ضیایی، ۱۳۹۵). همان‌طور که در تصویر ۲ به آن اشاره شده است، معماران در سه حالت آرکی تایپ‌ها را در معماری خود بکار می‌برند (سنجری فرد و طوسی، ۱۳۹۵).

شکل ۲: انواع صورت‌های بکارگیری آرکی تایپ‌ها در معماری (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

۲-۲-۲- انواع آرکی تایپ‌ها

انواع آرکی تایپ‌ها									
بهبست گمشده	طاق کیهانی	نور	تعیین قلمرو (خانه و شهر)	درخت کیهانی	گنبد کیهانی (فضا و زمان)	اسپیرال کیهانی	کوه کیهانی	ستون کیهانی	ماندالا ۱۰

آرکی تایپ‌ها انواع مختلفی دارند، در ادامه به دسته بندی‌های موجود و معیارهای هریک به ریز اشاره خواهد شد.

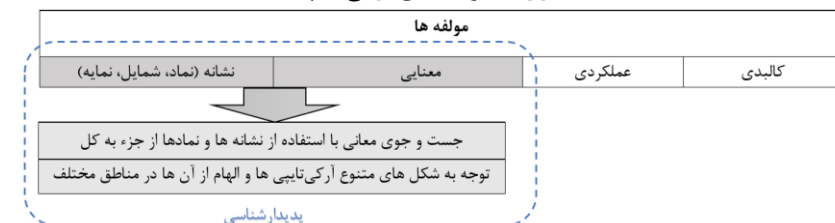
جدول ۲: انواع آرکی تایپ‌ها

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۳-۲-۲- مولفه های آرکی تایپی

با استناد به مطالعات صورت گرفته، مولفه های آرکی تایپی به شرح ذیل تقسیم بندی شده و از آنجایی که هدف این پژوهش نگاه به ژرفای معانی و عمق موضوعات است دو مولفه معنا و نشانه به عنوان بستر بررسی پژوهش انتخاب گردیده است (گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳) و (طاهری، ۱۳۹۶).

جدول ۳: مولفه های آرکی تایپها

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۴-۲-۲- معیارهای آرکی تایپی

برای درک بهتر نحوه تاثیر آرکی تایپها در معماری و راههای استفاده از آنها نیاز است تا مولفهها با تمرکز بیشتری بررسی شوند، از این رو در جدول زیر به تفکیک به معیارهای تاثیرگذار در دو مولفه معنا و نشانه اشاره شده است.

جدول ۴: معیارهای هریک از انواع آرکی تایپی

منبع	معیار	مولفه	
(گل‌ابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ص ۶۰-۴۱)	مراحل مهم گذار (تولد-ازدواج-مرگ)	معنا	گذار قدسی
	ایجاد ارتباط میان جهان فعلی و جهان دیگر		
	راه شیری به مثابه مسیر مقدس در آن تعریف شده است		
	قرارگیری در محل تقاطع و تفکیک قلمروهای کیهانی		
	نما و سردر استعاره‌ای از آسمان و داخل آن تصویری از بهشت است		
	رنگین کمان به مثابه راه مقدس، پلی میان آسمان و زمین است	نشانه (نماد، شمایل، نمایی)	
	استفاده از نقش تفکیکی آب قدسی در مراحل گذار		
	اشکال گذار یا خطوط سیر به صورت های مستقیم-اسپیرال و حلزونی هستند.		
	استفاده از نمادهای بهشتی و قدسی در بالای محل گذار		
	نمایش نقطه اوج و دروازه بهشت (که نماد آن ستاره قطبی و در مواردی سیاره ونوس است) به شکل های ستاره هشت-شش-پنج گوشه، دایره، مربع و مستطیل		
	آیین هایی همچون تعظیم، سر فرود آوردن، لمس ثواب دار دست		
(گل‌ابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ص ۶۹-۶۶)	الهام از پرواز	۱-	پرواز
	عقاب (درافسانه ها به پدر شمن هم معروف است).	۲-	
	شمن ^{۱۱} (کسی است که مسیر رسیدن به نواحی کیهانی را می داند).		
	آسمان (به مثابه سقف جهان و پایین ترین لایه بهشت)		
	پر پرندگان قدرتمند (آنها پیام آوران میان انسان و نیروهای آسمانی هستند).		
	خورشید (در هنگام طلوع و غروب در میان کوه به نظر میرسد دارای دو بال است و مشابه با عقاب در نظر گرفته می‌شود، نماد فروهر که همان خورشید بالدار است نمونه آن است).		
	پرندگان مقدس از جمله ققنوس، سیمرغ و طاووس (پرندۀ بهشتی) (نقش دو طاووس به صورت قرینه در معماری ایرانی نیز دیده می‌شود).		
(گل‌ابچی و زینالی‌فرید، ۱۳۹۳: ص ۸۴-۷۲، (سلمانی نژادمهرآبادی،	مربع به معنای (زمین) و دایره به معنای (آسمان)	۱-	ماندالا
	اساس بسیاری از ماندالاها از مربع‌ها و دایره های هم مرکز شکل گرفته، مربع‌های ۹*۹ و ۸*۸	۲-	
	یانترا ^{۱۲} ، استوپا ^{۱۳} ، کالاکرا ^{۱۴} ، تانگکا ^{۱۵}		

¹¹ Shaman

¹² Yantra

¹³ Stupa

¹⁴ Kalachakra

		نماد هشت ضلعی به عنوان گذرگاهی از اشکال ۴ ضلعی به سوی دایره (کمال)	(۱۳۹۳)، (هروی و دیگران، ۱۳۹۸)، (فیروزی مقدم و دیگران، ۱۳۹۹)
		چهارطاقی (ماندالای سه بعدی)	
		نماد گردونه خورشید	
ستون کیهانی	۱	ستون با اتصال سه ناحیه فضایی (زیرزمین، زمین و آسمان) یگانگی، پارادوکسی از حرکت و سکون، نفوذ و شکستن مرزهای فضایی را بوجود می‌آورد	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۱۴-۹۳)، (ایپکا، ۱۳۹۱: ۴۲)
	۲	در عالم کبیر با درخت، کوه و ستون نمایش داده می‌شود و در عالم صغیر با ستون مرکزی خانه یا سوراخ بالایی خیمه عامل ارتباط است.	
		ابلیسک یا اوبلیسک ^{۱۶} (ستون سنگی با قاعده مربع و نوک هرم)	
کوه کیهانی	۱	به معنای عظمت و پایداری	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۳۴-۱۱۹)، (الیاده، ۱۳۸۹: ۳۵۲)
	۲	غار نمادی از یک مرکز معنوی	
		زیگورات (نردبانی به سوی آسمان)	
		هرم	
		استوپا	
اسبیرال کیهانی	۱	وجود دوگانگی معنایی	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۴۸ و ۱۴۹)
	۲	اتصال زمین به عالم ماورا	
		فرم سه گانه نیوگرنج ^{۱۷}	
		لبیرینت و استفاده از آن در روان درمانی	
		میز (حرکت به صورت انتخابی و باعث پویایی فضا و خسته نشدن می‌شود)	
گنبد کیهانی	۱	بلندترین بخش گنبد، مرکز آسمان است (ناحیه مقدس)	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۶۲-۱۶۰)، (طاهری، ۱۳۹۶)
	۲	تصور جهان به شکل گنبد	
		در گنبد، بهشت را دایره و زمین را مربع با چهار محور اصلی متصور شده‌اند.	
		وجود نمادی با علامت درخت کیهانی در بالای بسیاری از گنبدها (نماد نقطه عروج آسمان است)	
درخت کیهانی	۱	تصور درخت برای توصیف حیات، جاودانگی و خرد است.	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۷۹-۱۷۱) و (سرلو، ۱۳۸۹)
	۲	شاخه هایش به معنای آسمان، تنه اش به معنای زمین و ریشه اش به معنای زیرزمین است	
		درختان مقدس: بلوط، زبان گنجشک، لیمو، انجیر، درخت کریسمس (درخت کاج)، نخل و پاپیروس	
		گل نیلوفر نمادی از تولد دوباره	
		تک درخت در بالای بلندی نماد درخت کیهانی و عامل پیوند آسمان و زمین	
		ستایش چنار کهن و درختهای دیگر مانند سرو، خرما، انار در فرهنگهای متفاوت وجود دارد	
قلمرو، شهر و خانه	۱	به معنای وجود حریم مقدس	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۱۸۶ و ۱۸۷)
	۲	شهر نماد کیهان	
نور	۱	تقدس نور و نحوه طلوع خورشید، بر تقدس جهات و نواحی مختلف فضا اثر می‌گذارد	(گلایچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۲۰۷-۲۲۱) (زمردی، ۱۳۸۵: ۵۱) به نقل از یآوری و وفاپی، ۱۳۹۶
		نور تجلی اخلاق، معنویت، تعقل و فضیلت اخلاقیست	
		سپیدی نور به معنای ترکیبی است از تمامیت	
		نور یا خورشید به عنوان یک عنصر خدایی در بسیاری از فرهنگها شناخته شده	
	۲	نماد پرده آفتاب، گردونه خورشید	

¹⁵ Thangka

¹⁶ Oblesik

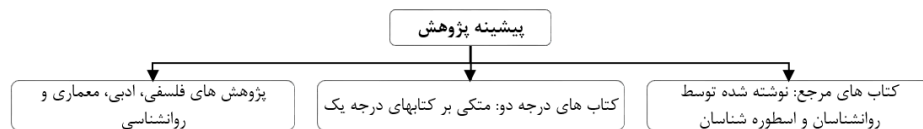
¹⁷ Newgrange

طاق	۱	طاق، نشانگر طاق آسمان، رنگین کمان، مسیر خورشید، غار و نردبانی به سوی بهشت	(گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۲۳۷ و ۲۳۶)
	۲	نماد پردازی هفت رنگ رنگین کمان همانند هفت آسمان (بدلیل ارتباط طاق با رنگین کمان)	
بهشت گمشده	۱	گسست از دنیای مادی با ورود به بهشت گمشده و فضای بی زمان	(گلابچی و زینالی فرید، ۱۳۹۳: ص ۶۰-۴۱)
		آب به عنوان سرچشمه هستی وجود آدمی	
		مربع و دایره نماد غیرمادی بودن	
	۲	طبیعت و عناصر آن (آب، گیاهان و سنگها) نماد پاکی و تقدس	

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۳- پیشینه پژوهش

خصلت بین رشته‌ای موضوع پژوهش، لزوم استفاده از منابع با زمینه‌های مختلفی از جمله فلسفه، روانشناسی، ادبیات و معماری را سبب می‌گردد، هندریکس (۲۰۰۶) نیز در کتاب خود با نگاهی چندجانبه در حوزه زبان شناسی، روانشناسی، فلسفه و معماری آثار معماران را در یک حلقه زمانی مورد بررسی قرار داده است و به نظر می‌رسد این نحوه برخورد با موضوع سبب اعتباربخشی بیشتر به پژوهش می‌شود.

شکل ۳: پیشینه پژوهش (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

جدول ۵: پیشینه پژوهش (کتاب درجه اول و دوم)

No	عنوان	مؤلف / مترجم	سال	کشور / ناشر	رویکرد
۱	معماری آرکی تایپی (کهن الگویی) الگوهای پایدار بنیادین	محمود گلابچی و مهندس آیدا زینالی فرید	۱۳۹۳	ایران / موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران	به تقسیم بندی کاملی از آرکی تایپها در معماری و اصول طراحی در این حوزه می‌پردازند.
۲	نماد پردازی، امر قدسی و هنر	میرچا الیاده، ترجمه محمد کاظم مهاجری	۱۳۹۴	ایران / کتاب پارسه	الیاده به احتمال برانگیخته شدن احساسات دینی به واسطه‌ی تصویر و نماد اشاره می‌کند و میان دین و هنرها پیوند مشترکی قائل است.
۳	نشانه شناسی کهن الگوها در هنر ایران باستان و سرزمین های همجوار	صدرالدین طاهری	۱۳۹۵	ایران / شورآفرین	در نشانه‌شناسی کهن الگوها در هنر ایران باستان و سرزمین‌های همجوار، بر این باور اشاره دارد که اندیشه و گفتار در ساحتی نمادین تکوین می‌یابند تا انسان به کمک نمادها بیندیشد و سخن بگوید.
۴	واکاوی ساختارهای اسطوره و کهن الگو نقد اسطوره ای - کهن الگویی عکس	کاوه فرزانه	۱۳۹۷	ایران / شوان	از تفاوت‌ها، تشابهات و نقاط هم‌پوشانی و نحوه تغییر و تبدیل اسطوره و کهن الگو سخن می‌گوید.
۵	کهن الگوهای یونگی	رابین رابرتسون، ترجمه بیژن کریمی	۱۳۹۸	ایران / دف	بررسی اندیشه‌های روانشناسانه یونگ، تمرکز خود را بر موضوع آرکی تایپ و ارتباط آن به عنوان زبان ضمیر ناخودآگاه جمعی با شکل گیری شخصیت انسان و اعمال خودآگاهی گذاشته‌اند
۶	انسان و سمبولهایش	کارل گوستاو یونگ، ترجمه دکتر محمود سلطانیه	۱۳۹۹	ایران / جامی	
۷	کتاب ناخودآگاه جمعی و کهن الگو	کارل گوستاو یونگ، ترجمه فرناز گنجی، محمدباقر اسماعیل پور	۱۴۰۰	ایران / جامی - مصدق	
۸	Images and Symbols: Studies in Religious Symbolism	Eliade, Mircea	۱۹۹۱	U.S.A/Princeton University	به اهمیت شناخت نمادها و نمادپردازی اشاره می‌کند و به معرفی هر یک می‌پردازد

			Press	و بر تاثیر زیاد روانکاوی تصاویر و غنای حسی واژگان تاکید می‌نماید.
--	--	--	-------	---

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

جدول ۶: پیشینه پژوهش (پژوهش‌های ادبی، معماری و روانشناسی)

No	عنوان	نویسندگان	سال	ناشر	رویکرد
۱	واکاوی برخی اشکال کهن‌الگوی ماندالا در ناخودآگاه قومی طاهره صفارزاده	صغری سلمانی نژاد مهرآبادی	۱۳۹۳	فصلنامه پژوهشهای ادبی و بلاغی	کهن الگوی ماندالا مورد تعمق قرار گرفته و نمادهای آن به تفکیک بررسی شده است.
۲	معماری آرکی تایپی، انعکاس ذهنی از کیهان	محمود گلابچی، آیدا زینالی فرید	۱۳۹۴	اولین کنفرانس بین المللی انسان، معماری، عمران و شهر، تبریز	به ارتباط فرم‌های آرکی تایپی با کائنات، زمین و آسمان از منظر مورفولوژی اشاره و انواعشان توضیح داده شده است.
۳	بازتاب آرکی تایپ‌های مادینه در معماری تاریخی ایران براساس آرای یونگ (رمز مادینگی در طرحواره‌های ماندالاوار معماری تاریخی ایران)	حسنیه هروی، محمدمنصور فلامکی، سید عطاالله طاهایی	۱۳۹۸	نشریه علمی باغ نظر	به بررسی ارزش و میزان مادینگی آرکی تایپها در محیط تاریخی مردساخت معماری ایران پرداخته می‌شود و نهایتاً این موضوع در شکل‌های متفاوت رمزگشایی شده و نمونه‌هایی معرفی شده است.
۴	تاثیر کهن‌الگوهای نژادی در ادراک حس معنوی مکان مسجد	الهام پرویزی	۱۳۹۹	فصلنامه علمی- پژوهشی معرفت فرهنگی اجتماعی	به نحوه انتقال و انواع شکل‌گیری آرکی تایپها اشاره شده و استفاده از طرح واردها و ارتباط با ضمیر ناخودآگاه جمعی را سبب تداوم حضور افراد و موفقیت اثر می‌داند.
۵	تحلیل آثار معماری معاصر با رویکرد نقد اسطوره‌ای انطباق طرح معماری پایانه بندری (بوکوهاما) با کهن‌الگوی باغ ایرانی	ستاره یمینی، پریسا علی محمدی، کاوه بذرافکن	۱۳۹۹	نشریه علمی باغ نظر	اشاره شده که ظهور و تداوم برخی الگوهای معماری فارغ از ابعاد زمانی و مکانی است و الگوهای معماری نمود عینی نداشته و در قالب دستور زبان در نظام‌های صورت‌بخش معماری قابل پیگیری هستند و نهایتاً این کهن‌الگوها هستند که از منابع مشترک روانی در مقیاسهای جهانی و در برخی موارد ملی سرچشمه می‌گیرند.
۶	archetypes in contemporary architecture	Marta Pieczara	2019	Journal of Architecture and Urban Planning	کهن الگوهای معماری را به عنوان یک مرجع جاودانه از گونه شناسی مربوط به ساختمان‌ها تعریف میکنند. در آن اشاره شده که آرکی تایپها میتوانند از طریق ارزیابی‌های فکری به کیفیت‌های مفهومی و سپس به اصول طراحی تبدیل شوند و پتانسیل آن را دارند که از آنها به عنوان دستورالعمل‌های تعریف فضایی استفاده شود.

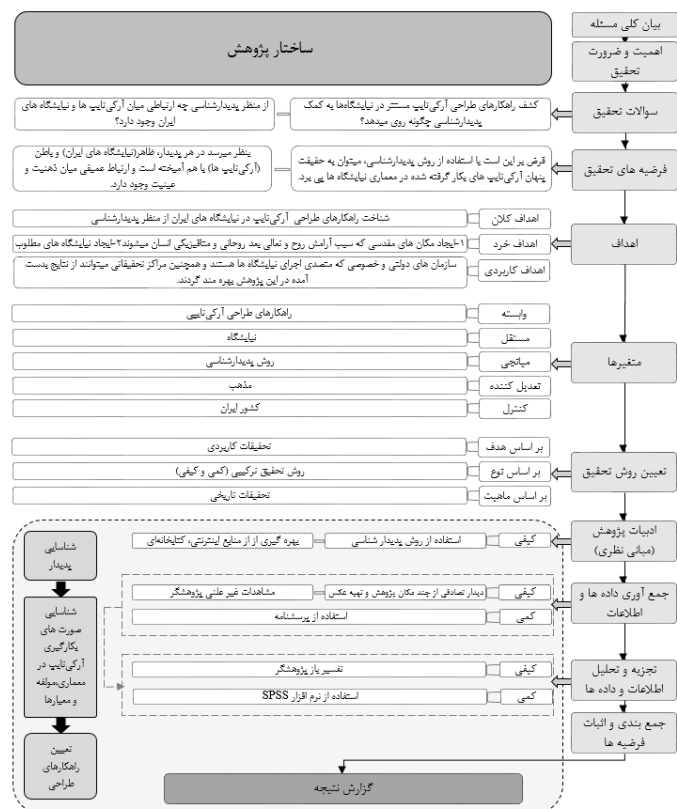
منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

با توجه به آنچه تاکنون بیان شد پژوهشگران معماری در بیشتر موارد آرکی تایپها را فارق از بستر مورد بررسی قرار داده‌اند و در مواردی دیگر مطالعه کهن‌الگویی خود را بیشتر در حوزه کالبد و عملکرد انجام داده و توجه کمتری به درک معنا داشته‌اند. افزون بر آن، نمونه‌های بررسی شده بیشتر در یک مقطع خاص زمانی بوده و یا در یک دسته‌بندی از لحاظ سبک و منطقه جای گرفته‌اند. از این‌رو؛ این تحقیق با بهره‌گیری از روش پدیدارشناسی با نگاهی ریزبینانه به کشف معنا و نشانه در نمونه‌هایی

می‌رود که نه تنها در یک بازه زمانی قرار نگرفته‌اند بلکه از لحاظ سبک، جانمایی و تفاوت در نحوه تفکر کاربران، خود نیز متفاوت هستند، بر این اساس پژوهش حاضر بدیع و جدید می‌باشد.

۴- روش پژوهش

در این مقاله راهکارهای طراحی آرکی‌تایپی به عنوان متغیر وابسته، نیایشگاه به عنوان متغیر مستقل، روش پدیدارشناسی به عنوان متغیر میانجی، مذهب به عنوان متغیر تعدیل‌گر و ایران به عنوان متغیر کنترل در نظر گرفته شده‌اند. پژوهش حاضر از نظر هدف، جز تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود و به منظور شناخت و درک گسترده‌تری از راهکارهای طراحی آرکی‌تایپ در نیایشگاه‌های ایران از روش تحقیق ترکیبی (کمی و کیفی) استفاده شده است. ماهیت مطالعات انجام شده در زمره تحقیقات تاریخی قرار گرفته، زیرا در آن به بررسی و شناخت کهن‌الگوها و اسطوره‌ها پرداخته می‌شود. جهت گردآوری اطلاعات و تدوین مبانی نظری، با استفاده از روش پدیدارشناسی، از منابع اینترنتی، کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. دیدار تصادفی از چند مکان پژوهش برای بدست آوردن اطلاعات و تهیه عکس و همچنین استفاده از مشاهدات غیر علنی پژوهشگر، جهت تفسیر به صورت باز و نهایتاً طبقه‌بندی راهکارها جهت قرار دادن در پرسشنامه، از جمله روش‌های گردآوری اطلاعات در بخش کیفی پژوهش بوده است. در بخش کمی این تحقیق نیز به منظور اثبات فرضیه‌ها از پرسشنامه استفاده شده است، نمونه‌گیری نیز به صورت تصادفی هدفمند از جامعه آماری متخصصان و خبرگان معماری صورت گرفته و سپس داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS تحلیل می‌شوند تا راهکارهای مهم در نیایشگاه‌ها؛ بر اساس عمق و تاثیر بر ناخودآگاه جمعی افراد متفاوت و با دقت بیشتری تدوین گردند. تصویر شماره ۴ خلاصه‌ای از این روند را به نمایش می‌گذارد.

شکل ۴: ساختار پژوهش (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

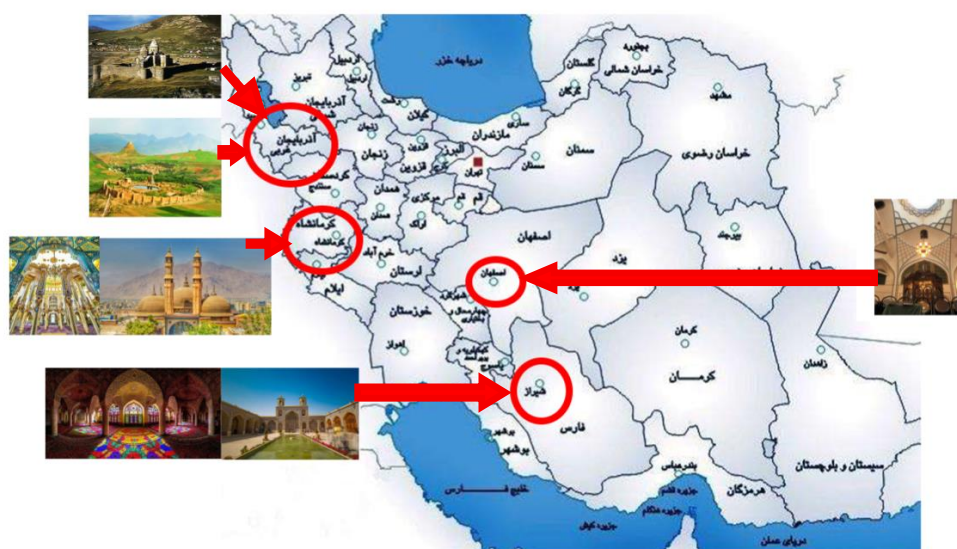
۵- معرفی نمونه‌های موردی

در پیشینه پژوهش اشاره شد که پژوهشگران در بیشتر موارد تحقیقات کهن‌الگویی خود را بر روی نمونه‌هایی انجام داده‌اند که در یک مقطع خاص زمانی بوده و یا در یک دسته‌بندی از لحاظ سبک و منطقه جای گرفته‌اند. بنابراین در این تحقیق برای رسیدن به نتیجه همه جانبه، نمونه‌های موردی فارق از هر گونه شباهت، انتخاب شدند.

جدول ۷: معرفی اجمالی نمونه‌های موردی

۱. مسجد نصیرالملک		
مذهب: اسلام (شیعه)	شهر: شیراز، فارس	سال ساخت/سبک: ۱۳۰۷-۱۲۹۳ - قاجار
دلیل انتخاب	وجود بسیاری از معیارهای آرکی تایپ، پایداری معنایی طی سالهای متمادی، تفاوت مذهبی، جغرافیایی و زمانی با دیگر بناها	
توضیحات	نسبت به مساجد دوره خود شاخص و متمایز بوده و تجلی رنگ و نور در آن و همچنین تغییر یا تشدید در الگوهای مساجد سنتی در آن، از عواملی است که سبب این تمایز شده است.	
۲. مسجد جامع شافعی		
مذهب: اسلام (اهل سنت)	شهر: کرمانشاه، کرمانشاه	سال ساخت/سبک: ۱۳۲۴ عثمانی
دلیل انتخاب	معماری خاص و متفاوت از دیگر مساجد ایرانی، وجود بسیاری از معیارهای آرکی تایپ، تفاوت مذهبی، جغرافیایی و زمانی با دیگر بناها، پایداری معنایی پس از گذشت سالهای متمادی	
توضیحات	مسجد جامع در کرمانشاه است در راسته بازار کرمانشاه (تاریکه بازار) قرار دارد.	
۳. کلیسای تادئوس مقدس(قره کلیسا)		
مذهب: مسیحیت	شهر: چالدران، آذربایجان غربی	سال ساخت/سبک: صفوی
دلیل انتخاب	وجود بسیاری از معیارهای آرکی تایپ، تفاوت مذهبی، جغرافیایی و زمانی با دیگر بناها	
توضیحات	کلیسای تادئوس مقدس ویژگیهای منحصر به فردی دارد. تکنیک و حجم پردازی در بنا به نوبه خود از کم نظیرترین پرداختهای هنرهای تجسمی است.	
۴. آتشکده آذرگشنسب		
مذهب: زردشتی	شهر: تاک، آذربایجان غربی	سال ساخت/سبک: ساسانی
دلیل انتخاب	وجود بسیاری از معیارهای آرکی تایپ در این بنا، تفاوت مذهبی، جغرافیایی و زمانی با دیگر بناها	
توضیحات	تخت سلیمان «شهر- قلعه»ای است به وسعت ۱۲هکتار که از اطراف حدود ۲۰متر بلندتر است. از ویژگیهای بارز آن وجود دریاچه و دید پرنده از آن میباشد.	
۵. کنیسه ملانیسان		
مذهب: کلیمی	شهر: اصفهان ، اصفهان	سال ساخت/سبک: ۱۳۰۱
دلیل انتخاب	تفاوت مذهبی، جغرافیایی و زمانی با دیگر بناها	
توضیحات	این کنیسه بر خلاف ظاهر خارجی بسیار ساده آن، دارای معماری داخلی متفاوتیست و یکی از زیباترین کنیسههای اصفهان است. سطح این کنیسه از کف کوچه حدود یک متر پایینتر است.	

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

شکل ۵: تصاویر و موقعیت نمونه‌های موردی (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

در ادامه با توجه به معیارهای بدست آمده، به منظور اثبات فرضیه‌ها در دو بخش به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته می‌شود. بخش نخست به تحلیل توصیفی متغیرهای پژوهش اختصاص داده شده و در بخش دوم، تحلیل پرسشنامه‌ای تنظیم شده و نمونه‌گیری تصادفی هدفمند از ۱۵ نفر از میان جامعه آماری خبرگان (اساتید و متخصصان در حوزه معماری) صورت گرفته و نهایتاً تحلیلی استنباطی از متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

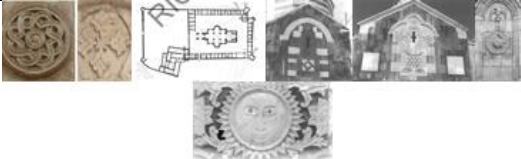
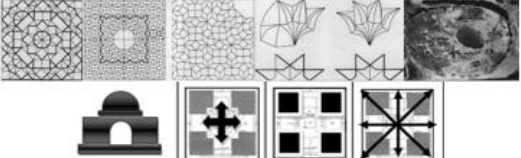
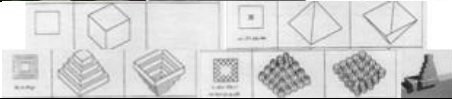
۶- تحلیل یافته‌ها

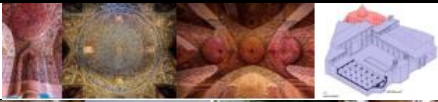
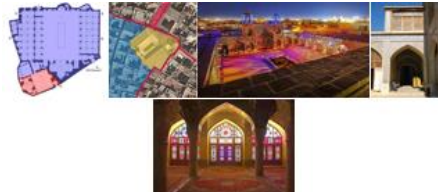
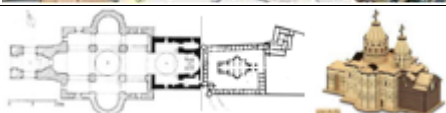
۶-۱- بخش تحلیل توصیفی

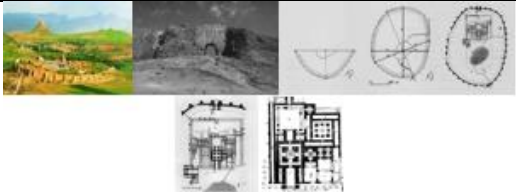
پنج نمونه موردی، با استناد به متون و اسناد و براساس اطلاعات بدست آمده در مبانی نظری ارزیابی شد و شرح آن به تفسیر در جداول ذیل قابل مشاهده است.

جدول ۸: تحلیل توصیفی نمونه‌های موردی

بنا	گزیده ای از تصاویر	توضیحات	منبع تصاویر	نوع تصاویر
گذار قدسی				
۱		رواق-طاق در قسمتهای مهم	(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶)	تقلیدی
۲		از قبیل ورودیها، پنجره، شبستان -وجود ایوان -آستانه و درب	(En.wikipedia.org) (tripadvisor.com)	تقلیدی
۳		رواق-طاق در قسمتهای مهم از قبیل ورودیها-آستانه و درب-استفاده از نمادهای بهشتی و کهن‌الگوها در بالای محل گذار	(هوسپیان، ۱۳۸۷)	تقلیدی
۴		دروازه-طاق در قسمتهای مهم-آستانه و درب-تفکیک فضای مقدس از غیرمقدس- استفاده از نقش آب قدسی در مراحل گذار	(عبداللهی، ۱۳۹۱)	تقلیدی
۵		طاق در قسمتهای مهم-آستانه و درب-تفکیک فضای مقدس از غیرمقدس	(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶)	تقلیدی
پرواز				
۱		از نماد و اشکال پرندگان مقدس یا نماد خورشید استفاده نشده است. تنها آسمان به	(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶)	تقلیدی
۲		مشابه سقف بهشت خودنمایی میکند.	(tripadvisor.com)	تقلیدی

۳		الهام از پرواز-وجود پرندگان مقدس	ترکیبی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
ماندالا				
۱		طرح ماندالایی در سقف، گنبد، پنجره و تزیینات	تقلیدی	(Ehteshami, Soltaninejad, 2019)
۲		گردونه خورشید و ستاره در طرح سقفها و گنبدها-وجود هسته مرکزی	ترکیبی	(Parstoday .com), (tripadvisor .com)
۳		استفاده از نمادهای ماندالایی همچون گردونه خورشید و چلیپا (در پلان و نماهای داخل و خارج)	تقلیدی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
۴		طرح ماندالایی پلان به شکل مربع با هسته مرکزی-مسیر حرکت به شکل چلیپا- استفاده از ستاره هشت پر	تقلیدی	(عبداللهی، ۱۳۹۱)
۵		طرح ماندالایی پلان به شکل مربع با هسته مرکزی	تقلیدی	(سنگتراش و پورمند، ۱۳۹۸)
ستون کیهانی				
۱		مناره‌های مسجد به عنوان جفت ستون مقدس-ستونهای شبستان-استفاده از ستون مقدس در تزیینات	تقلیدی	(Ehteshami, Soltaninejad, 2019)
۲		جفت ستون مقدس در دو طرف محراب- مناره‌های مسجد به عنوان جفت ستون مقدس-ستونهای شبستان	تقلیدی	(Parstoday .com), (tripadvisor .com)
۳		ابلیسک-وجود ستون در فضای داخل	تقلیدی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
۵		وجود ستون پیکره	تقلیدی	(سنگتراش و پورمند، ۱۳۹۸)
کوه کیهانی				
۳		مخروط به مثابه کوه کیهانی	تقلیدی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
۴		زیگورات	تقلیدی	(عبداللهی، ۱۳۹۱)
اسپیرال کیهانی				

(Ehteshami, Soltaninejad, 2019)	تقلیدی	طرح مارپیچ بر روی ستونها طرح اسپیرال بر زیر سقف		۱
(Parstoday .com), (tripadvisor .com)	تقلیدی	طرح مارپیچ بر روی ستونها		۲
گنبد کیهانی (فضا و زمان)				
(Ehteshami, Soltaninejad, 2019)	تقلیدی	گنبد به مثابه جهان و بلندترین بخش آن مرکز آسمان		۱
(Parstoday .com), (tripadvisor .com)	تقلیدی	استفاده از گنبد به مثابه جهان و بلندترین بخش آن مرکز آسمان و طرح لوتوس در مرکز آن - گنبد ها در نمای خارجی کاملا متمایز شده اند.		۲
(عبداللہی، ۱۳۹۱)	تقلیدی			۴
درخت کیهانی				
(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶) و (Ehteshami, Soltaninejad, 2019)	ترکیبی	-در تزیینات بدنه ها وجود گیاهان خودنمایی میکند -در سرستونها و درب و پنجره و ارسی ها طرح لوتوس به کار رفته است.		۱
(Parstoday .com), (tripadvisor .com)	ترکیبی	-وجود گیاهان در تزیینات و کاشیکاری ها - استفاده از طرح درخت کاج در سقف - استفاده از ستونهای سبزرنگ و سرتون های گیاهی به مثابه درخت کیهانی		۲
(هوسپیان، ۱۳۸۷)	تقلیدی- ترکیبی	-وجود گیاهان از جمله لوتوس و درخت زندگی در تزیینات و سنگبری های بدنه- نمادی در بالای بلندی به مثابه درخت کیهانی		۳
(عبداللہی، ۱۳۹۱)	ترکیبی	گل نیلوفر نمادی از تولد دوباره		۴
تعیین قلمرو (خانه و شهر)				
(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶) و (Ehteshami, Soltaninejad, 2019)	تقلیدی	استفاده از طاق و قوس برای تفکیک فضا- استفاده از دروازه و آستانه-تعیین قلمرو و تفکیک مرزهای فضایی-تغییر کیفیت فضایی با استفاده از نور یا عناصر طبیعی-تعریف حریم مقدس برای بنا در شهر		۱
(Parstoday .com), (tripadvisor .com)	تقلیدی	استفاده از طاق و قوس برای تفکیک فضا- استفاده از دروازه و آستانه-تعیین قلمرو و تفکیک مرزهای فضایی		۲
(هوسپیان، ۱۳۸۷)	تقلیدی			۳

۴		شهر نماد کیهان- تعیین قلمرو و تفکیک مرزهای فضایی-استفاده از دروازه و آستانه	تقلیدی	(عبداللهی، ۱۳۹۱)
۵		تعیین قلمرو و تفکیک مرزهای فضایی	تقلیدی	(سنگتراش و پورمند، ۱۳۹۸)
نور				
۱		-ایجاد فضاهای مثبت و منفی-هدایت نور از بیرون به درون-رواق، در و پنجره‌های مشبک، ارسی‌ها، نورگیرها، روزنه‌ها، کاربندی و مقرنس‌بندی برای حضور نور	تقلیدی	(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶)
۲		استفاده از گردونه خورشید در طرح سقف‌ها و گنبدها	ترکیبی	(Parstoday .com), (tripadvisor .com)
۳		استفاده از نماد گردونه خورشید	ترکیبی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
۴		-ایجاد فضاهای مثبت و منفی-هدایت نور از بیرون به درون	تقلیدی	(عبداللهی، ۱۳۹۱)
۵		-ایجاد فضاهای مثبت و منفی-هدایت نور از بیرون به درون-کاربندی	تقلیدی	(سنگتراش و پورمند، ۱۳۹۸)
طاق کیهانی				
۱		تعریف مرزهای فضایی با استفاده از طاق‌ها در ۴جبهه بنا و در فضای داخل که به عنوان دروازه کیهانی هم کار میکند.-نمادپردازی هفت رنگ همانند هفت آسمان	تقلیدی	(شفیعی و دیگران، ۱۳۹۶)
۲		استفاده از طاق برای جداسازی قسمت محراب- استفاده از ۴طاقی در فضای داخل- استفاده از طاق برای برای قسمت ورودی- وجود طاق در بازشوها	تقلیدی	(Parstoday .com), (tripadvisor .com)
۳		استفاده از طاق و دروازه کیهانی و تعریف مرزهای فضایی	تقلیدی	(هوسپیان، ۱۳۸۷)
۴		استفاده از طاق و تعریف مرزهای فضایی	تقلیدی	(عبداللهی، ۱۳۹۱)

۵		(سنگتراش و پورمند، ۱۳۹۸)	تقلیدی
بهشت گمشده			
۱		فضای پویا-استفاده از هندسه باغ ایرانی به عنوان یک کهن الگو-استفاده از تقدس طبیعت و عناصر آن (آب، گیاهان و سنگها)	تقلیدی
۲		دارای فضای پویا- استفاده از تقدس طبیعت و عناصر آن	تقلیدی
۳		استفاده از تقدس طبیعت و عناصر آن	تقلیدی
۴		استفاده از آب بعنوان سرچشمه هستی	تقلیدی

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۶-۲- بخش تحلیل استنباطی

با بهره گیری از تکنیک های آماری که با روش تحقیق و نوع متغیرها سازگاری دارد، داده ها دسته بندی، تجزیه و تحلیل شد. در این بخش جهت آزمون های آماری فرضیات تحقیق، از نرم افزار SPSS24 و Excel استفاده شده است. چنانچه از جدول ۹ مشاهده می شود ۵۳.۳ درصد جامعه مورد مطالعه مرد و ۴۶.۷ درصد بقیه زن می باشند.

جدول ۹: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۸	۵۳.۳
زن	۷	۴۶.۷
جمع	۱۵	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

جدول ۱۰ نشان دهنده توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سطح تحصیلات می باشد.

جدول ۱۰: توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی	۱	۶.۷
کارشناسی ارشد	۲	۱۳.۳
دکتری و بالاتر دانشجوی	۱۲	۸۰
جمع	۱۵	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

جدول ۱۱ نشان می دهد دارندگان رده سنی ۲۵ تا ۳۵ سال ۶۰ درصد تعداد پاسخ دهندگان را تشکیل می دهند ، و افراد با رده سنی ۳۶ تا ۴۵ سال با فراوانی ۴۰.۶ درصد بقیه پاسخ دهندگان را تشکیل می دهند.

جدول ۱۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب رده سنی

رده سنی	فراوانی	درصد
---------	---------	------

زیر ۳۰ سال	۰	۰
۲۵ تا ۳۵ سال	۹	۶۰
۳۶ تا ۴۵ سال	۶	۴۰
جمع	۱۵	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

در جدول ۱۲ آمار توصیفی متغیرهای پیوسته پژوهش ارائه شده است که شامل شاخصهای (میانگین، انحراف استاندارد، کمینه و بیشینه) مربوط به هر یک از متغیرهای تحقیق می‌باشد.

جدول ۱۲: آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
گذار قدسی	۳۶۰۵۶	۵۰۸۳۳	۲۷۵	۴۲۵
پرواز	۳۷۶۶۷	۶۷۷۸۸	۲۵۰	۵۰۰
ماندالا	۳۹۳۳۳	۹۷۹۵۵	۲۰۰	۵۰۰
ستون کیهانی	۳۸۶۶۷	۱۱۸۷۲۳	۲۰۰	۵۰۰
کوه کیهانی	۴۲۰۰۰	۶۰۱۵۹	۳۰۰	۵۰۰
اسپیرال کیهانی	۳۵۳۳۳	۹۹۰۴۳	۱۰۰	۵۰۰
گنبد کیهانی	۳۴۶۶۷	۸۵۴۹۶	۲۰۰	۵۰۰
درخت	۳۸۲۶۷	۶۳۶۳۶	۲۶۰	۴۸۰
تعیین قلمرو	۳۷۳۳۳	۱۲۷۹۸۸	۱۰۰	۵۰۰
نور	۳۹۱۱۱	۹۱۲۵۸	۲۳۳	۵۰۰
طاق کیهانی	۳۷۰۰۰	۷۹۷۳۲	۲۰۰	۵۰۰
بهشت گمشده	۳۷۳۳۳	۱۰۹۹۷۸	۲۰۰	۵۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

برای بررسی وضعیت میانگین شاخص‌های مورد تحلیل از دیدگاه پاسخ دهندگان در ابعاد دوازده گانه از آزمون t -استیودنت تک نمونه‌ای استفاده شده است. با توجه به این که پاسخ‌های مربوط به این سوالات از نوع ترتیبی می‌باشد، از روش تحلیل طیف لیکرت (طیف مجموع نمرات)، برای ترکیب نمرات پاسخگویان استفاده و سپس از آزمون t تک نمونه‌ای برای مقایسه میانگین پاسخ‌های بدست آمده با مقدار متوسط ۳ (میانگین مفروض) در سطح خطای مفروض (۰/۵) استفاده شده است:

$$\begin{cases} H_0 = \mu = 3 \\ H_1 = \mu \neq 3 \end{cases} \text{ رابطه ۱:}$$

نتایج توصیفی متغیرهای مورد تحلیل در جدول ۱۳ آمده است. با توجه به خروجی جدول ۱۵ میانگین و انحراف معیار مولفه‌ها آمده است همچنین نتایج خروجی آزمون ارائه شده است که با توجه به خروجی آزمون در تمامی ۱۴ ای در جدول تک نمونه‌ای t های مذکور از دیدگاه میانگین نمرات مولفه اینکه فرضیه صفر مبنی بر است ۰/۰۵ که کمتر از مقدار sig مولفه‌هایی که مقدار (۳) میانگین شاخص موردآزمون با مقدار متوسط مشخص می‌شود وضعیت رد شده و می‌باشد ۳ مساوی دهندگان پاسخ درصدی اختلاف میانگین بدست آمده و ۹۵ و بالای فاصله اطمینان از طرفی در صورتی که کرانه‌های پایین تفاوت معنادار دارد میانگین مورد آزمون، هر دو مثبت باشند بیانگر این موضوع خواهد بود که وضعیت شاخص مد نظر بیشتر از حد متوسط و نسبتاً بیشتر از مقدار پنج صدم است sig مطلوب می‌باشد بعلاوه در مولفه‌های اسپیرال کیهانی و گنبد کیهانی با توجه به اینکه مقدار می‌باشد ۳ مساوی میانگین نمرات مولفه‌های مذکور از دیدگاه پاسخ دهندگان اینکه فرضیه صفر مبنی بر دلیلی برای رد درصدی اختلاف میانگین بدست آمده ۹۵ وجود ندارد و با توجه به مختلف علامه بودن کرانه‌های پایین و بالای فاصله اطمینان و میانگین مورد آزمون، میانگین نمرات در دو مولفه اسپیرال کیهانی و گنبد کیهانی در حد متوسط می‌باشد

جدول ۱۳: آمار توصیفی مولفه‌های طراحی آرکی تابیی

انحراف معیار میانگین	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۱۳۱۲۵	۵۰۸۳۳	۳۶۰۵۶	۱۵	گذار قدسی
۱۷۵۰۳	۶۷۷۸۸	۳۷۶۶۷	۱۵	پرواز
۲۵۲۹۲	۹۷۹۵۵	۳۹۳۳۳	۱۵	ماندالا
۳۰۶۵۴	۱۱۸۷۲۳	۳۸۶۶۷	۱۵	ستون کیهانی
۱۵۵۳۳	۶۰۱۵۹	۴۲۰۰۰	۱۵	کوه کیهانی
۲۵۵۷۳	۹۹۰۴۳	۳۵۳۳۳	۱۵	اسپیرال کیهانی
۲۲۰۷۵	۸۵۴۹۶	۳۴۶۶۷	۱۵	گنبد کیهانی
۱۶۴۳۱	۶۳۶۳۶	۳۸۲۶۷	۱۵	درخت
۳۳۰۴۶	۱۲۷۹۸۸	۳۷۳۳۳	۱۵	تعیین قلمرو
۲۳۵۶۳	۹۱۲۵۸	۳۹۱۱۱	۱۵	نور
۲۰۵۸۷	۷۹۷۳۲	۳۷۰۰۰	۱۵	طاق کیهانی
۲۸۳۹۶	۱۰۹۹۷۸	۳۷۳۳۳	۱۵	بهشت گمشده

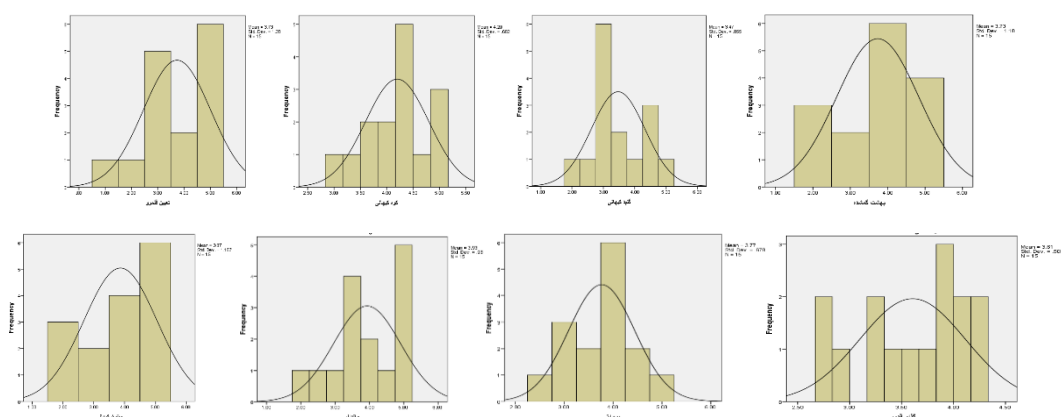
منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

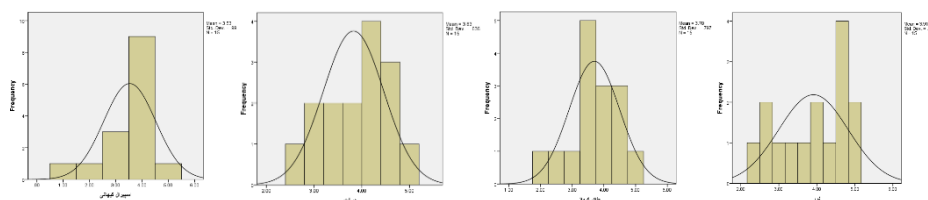
جدول ۱۴: نتایج آزمون تی تک نمونه ای مولفه های طراحی آرکی تابیی

	Test Value = 3					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
گذار قدسی	۴.۶۱۴	۱۴	.۰۰۰	.۶۰۵۵۶	.۳۲۴۱	.۸۸۷۱
پرواز	۴.۳۸۰	۱۴	.۰۰۱	.۷۶۶۶۷	.۳۹۱۳	۱.۱۴۲۱
ماندالا	۳.۶۹۰	۱۴	.۰۰۲	.۹۳۳۳۳	.۳۹۰۹	۱.۴۷۵۸
ستون کیهانی	۲.۸۲۷	۱۴	.۰۱۳	.۸۶۶۶۷	.۲۰۹۲	۱.۵۲۴۱
کوه کیهانی	۷.۷۲۶	۱۴	.۰۰۰	۱.۲۰۰۰۰	.۸۶۶۹	۱.۵۳۳۱
اسپیرال کیهانی	۲.۰۸۶	۱۴	.۰۵۶	.۵۳۳۳۳	-.۰۱۵۱	۱.۰۸۱۸
گنبد کیهانی	۲.۱۱۴	۱۴	.۰۵۳	.۴۶۶۶۷	-.۰۰۶۸	.۹۴۰۱
درخت	۵.۰۳۱	۱۴	.۰۰۰	.۸۲۶۶۷	.۴۷۴۳	۱.۱۷۹۱
تعیین قلمرو	۲.۲۱۹	۱۴	.۰۴۴	.۷۳۳۳۳	.۰۲۴۶	۱.۴۴۲۱
نور	۳.۸۶۷	۱۴	.۰۰۲	.۹۱۱۱۱	.۴۰۵۷	۱.۴۱۶۵
طاق کیهانی	۳.۴۰۰	۱۴	.۰۰۴	.۷۰۰۰۰	.۲۵۸۵	۱.۱۴۱۵
بهشت گمشده	۲.۵۸۲	۱۴	.۰۲۲	.۷۳۳۳۳	.۱۲۴۳	۱.۳۴۲۴

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

در ادامه تصویرهای هیستوگرام مربوط به هر کدام از مولفه ها نیز آمده است.

شکل ۶: تصویرهای هیستوگرام مربوط به مولفه‌ها (ماخذ: نگارندگان، ۱۴۰۰)

۷- نتیجه‌گیری

با بررسی نمونه‌های موردی به صورت کیفی و تطابق معیارها با معماری آنها، اولین برداشت این است که هرچه قدمت بنا بیشتر بود، میزان استفاده از مولفه‌های معنایی و نشانه (نماد، شمایل، نمایه) در معماری بیشتر بوده است، همچنین مشخص شد که اکثراً به صورت تقلیدی و خارج از دستکاری معمار به کار گرفته شده‌اند. چنانچه در کلیسای تادئوس مقدس گستره استفاده از نمادها و نشانه‌ها وسیع‌تر از بناهای دیگر بود. از دیگر نتایج بدست آمده باید به آرکی تایپ کوه کیهانی اشاره کرد که در نیایشگاه‌های ایران کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد و پاسخ متخصصان در این زمینه نیز گواهی بر این موضوع بود. تحلیل پاسخ‌های متخصصان نشان داد ارتباط معنایی میان معیارهای آرکی تایپی و ناخودآگاه وجود دارد چراکه پس از مشاهده تصاویر نیایشگاه‌ها، سوالات پرسشنامه با نمرات قابل قبولی جواب داده شده بود. از مباحث مطرح شده مشخص می‌شود که معیارهای آرکی تایپی ارتباطی عمیق با رمزگان معنایی، محتوایی و نشانه‌ها دارند و بهره‌بردن از آن‌ها چه در قالب کالبد و عملکرد و چه استعاره و معنا می‌تواند سبب ایجاد نیایشگاه‌هایی شود که می‌توانند ارتباطی عمیق با افراد (فارق از تفاوت‌های آنها) برقرار سازند. براین اساس در جدول ذیل راهکارهای طراحی حاصل از داده‌های پژوهش ارائه شده تا بتواند راهنمایی برای ساخت نیایشگاه‌هایی مطلوب در ایران باشد.

جدول ۱۵: راهکارهای طراحی آرکی تایپی

راهکار طراحی	پیش‌نیاز	راهکار طراحی	پیش‌نیاز
۱. استفاده از ارتباط اشکال دایره و مربع (هم مرکز) ماندالا در پلان (۹*۹ و ۸*۸) ۲. استفاده و ایده گرفتن از طرح‌های ماندالایی در جزییاتی مانند تزیینات، حصار و نرده و پنجره‌ها ۳. ایجاد هسته مرکزی ۴. استفاده از طبیعت برای ایجاد مکانی آرام و پایدار ۵. استفاده از نماد هشت ضلعی به عنوان گذرگاهی از اشکال ۴. ضلعی به سوی دایره (کمال) ۶. استفاده از چهارطاقی ۷. استفاده از چلیپا و چلیپای شکسته ۸. استفاده از نماد گردونه خورشید	کالبدی	۱. مرحله‌بندی کردن دسترسی به فضای باز، مابین و داخلی در تعریف سه مرحله تولد، ازدواج، مرگ ۲. طراحی به گونه‌ای که خارج از مجموعه نمادی از جهان فعلی باشد و داخل آن حسی از جهان ماورا را تلقین کند. ۳. تفکیک فضاهای مقدس و نامقدس به صورت سختگیرانه ۴. اجبار بازدیدکنندگان در بعضی از قسمت‌ها به تعظیم کردن و یا انجام آیین خاص ۵. در نظر گرفتن ارزش بیشتر و مقدس جلوه دادن ورودیها ۶. مجزا نمودن ورودی و خروجی در طرح ۳. استفاده از پل برای اتصال دو فضای کاملاً متفاوت ۴. استفاده از دروازه و ایوان ۵. استفاده از نور در تعیین کیفیت فضا ۶. ایجاد ارتباط فضای داخلی با طبیعت از طریق ورودی ۷. استفاده آب در مراحل متفاوت دسترسی‌ها ۸. استفاده از خطوط مستقیم و اشکال اسپیرال و حلزونی ۹. استفاده از اشکال ستاره هشت-شش-پنج گوشه، دایره، مربع و مستطیل برای نمایش دروازه بهشت ۱۰. ایجاد مسیر مقدس در کار	گزارش‌دهی

نور	۱. استفاده از پرندگان مقدس (ققنوی، سیمرغ و طاووس) ۲. ایجاد حرکت به سوی آسمان ۳. توجه ویژه به سقف و ارتباط با آسمان	۱. استفاده از ابلیسک یا ابلیسک ۲. استفاده از ستون برای اتصال سه ناحیه فضایی ۳. استفاده از درخت، کوه بصورت متمایز در کار
کیهان	۱. استفاده از استوپا و پاگودا ۲. استفاده از فرم هرم و مخروط در طراحی ۳. استفاده از فرم زیگورات	۱. دیدن مرکز آسمان از آن به عنوان ناحیه مقدس ۲. استفاده از گنبد یا شبیه به آن ۳. استفاده از درخت کیهانی در بالای گنبد
استیصال کیهانی	۱. استفاده از راه پله های مارپیچ ۲. استفاده از فرم سه گانه نیوگرنج ۲. ایجاد سیرکولاسیون حرکتی ۳. استفاده از اشکال حلزون یا مارپیچ ۴. بکار بردن لبیرینت در محوطه ۵. استفاده از میز در محوطه	۱. استفاده از سپیدی نور برای نمایش تمامیت ۲. استفاده از نماد پرده آفتاب ۳. استفاده از نماد گردونه خورشید ۴. استفاده از رواق، سابات، درب و پنجره مشبک، ارسی ها، نورگیرها، روزنه ها، جام خانه، هورنو، کاربندی و مقرنس بندی ۵. استفاده از نور برای ایجاد فضاهای مثبت و منفی ۶. هدایت نور از بیرون به درون در طراحی ۷. استفاده از هشتی و پیش ورودی ها
درخت کیهانی	۱. استفاده از گل نیلوفر به عنوان تولد دوباره ۲. درختان مقدس: بلوط، زبان گنجشک، لیمو، انجیر، درخت کریسمس (درخت کاج)، نخل، پاپیروس، چنار، کهن، سرو، خرما و انار میباشند. ۳. حضور پرنگ درخت های مختلف	۱. استفاده از طاق و قوس، پل، پله، سکو برای تفکیک فضاها ۲. استفاده از دروازه و آستانه برای ایجاد سلسله مراتب ۳. ایجاد فضاهای پر و خالی در طراحی ۴. ایجاد تغییر کیفیت فضایی با استفاده از نور یا عناصر طبیعی ۵. ایجاد حریم ها در طرح
کافی کیهانی	۱. استفاده از چهارطاقی ۲. استفاده از نماد پردازی هفت رنگ رنگین کمان همانند هفت آسمان	۱. استفاده از آب ۲. استفاده از هندسه باغ ایرانی به عنوان یک کهن الگو ۳. استفاده از طبیعت و عناصر آن (آب، گیاهان و سنگها)

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

فهرست منابع

کتاب‌ها:

۱. الیاده، میرچا (۱۳۸۹)، *رساله در تاریخ ادیان*، جلال ستاری، چاپ چهارم، تهران: سروش.
۲. ایلکا، شاهین، ایلکا، شهاب (۱۳۹۱)، *تجسم اندیشه آیینی در معماری و منظرپردازی ایران*، تهران: طحان.
۳. باستید، روژه (۱۳۷۰)، *دانش اساطیر، جلال ستاری*، تهران: انتشارات توس.
۴. بورکهارت، تیتوس (۱۳۶۹)، *هنر مقدس (اصول و روشها)*، جلال ستاری، تهران: سروش.
۵. شولتز، دوان (۱۳۸۵)، *نظریه های شخصیت، یحیی سید محمدی*، چاپ پنجم، تهران: ویرایش.
۶. ضمیران، محمد (۱۳۷۹)، *گذار از جهان اسطوره به فلسفه*، تهران: انتشارات هرمس.
۷. طاهری، صدرالدین (۱۳۹۶)، *نشانه شناسی کهن‌الگوها (در هنر ایران باستان و سرزمین های همجوار)*، تهران: شورآفرین.
۸. کزازی، میرجلال الدین (۱۳۹۳)، *رؤیا، حماسه، اسطوره*، چاپ هفتم، تهران: نشرمرکز.
۹. گلابچی، محمود، زینالی فرید، آیدا (۱۳۹۳)، *معماری آرکی تایپی (کهن‌الگویی) الگوهای پایدار بنیادین*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. گورین، ویلفرد ال، لیبر، ارل جی، ویلینگهام، جان آر و مورگان، لی (۱۳۷۰)، *راهنمای رویکردهای نقد ادبی*، زهرا میهن خواه، تهران: اطلاعات.
۱۱. محمدپور، احمد (۱۳۹۲)، *روش تحقیق کیفی ضدروش (منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی)*، چاپ دوم، تهران: جامعه‌شناسان.

مقالات:

۱. اصلانیان، یاشار، ذبیحی، حسین و رهبر، کمال (۱۳۹۹)، "ساختارشناسی مفهوم رضایت‌مندی مسکن با رویکرد فلسفه پدیدارشناسی (نمونه موردی: خانه قاجاری شیخ‌الاسلام و چند مجتمع مسکونی در زنجان)"، نشریه علمی - پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۷.
۲. بدیعی ازندهای، مرجان، پوینده، محمدهادی (۱۳۹۲)، "پدیدارشناسی و رابطه هویت و مکان در مقیاسهای جغرافیایی"، فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره دوم.
۳. پرویزی، الهام (۱۳۹۹)، "تأثیر کهن‌الگوهای نژادی در ادراک حس معنوی مکان مسجد؛ مطالعه نمونه موردی مسجد امام حسین تهران"، نشریه علمی-پژوهشی معرفت فرهنگی اجتماعی، شماره ۴۳، ۱۰۹-۱۲۴.
۴. جعفری، طیب، چوقادی، زینب (۱۳۹۲)، "بازشناسی کهن‌الگوها و عناصر نمادین در داستان بیژن و منیژه"، فصلنامه علمی فنون ادبی، شماره ۱، صص ۱۵۵ تا ۱۶۸.
۵. سلمانی‌نژادمهرآبادی، صغری (۱۳۹۳)، "واکاوی برخی اشکال کهن‌الگوی ماندالا در ناخودآگاه قومی طاهره صفارزاده"، فصلنامه پژوهش‌های ادبی و بلاغی، شماره ۷، ۳۸-۵۷.
۶. سنجرى‌فرد، سعید، طوسی، امین (۱۳۹۵)، "بررسی نقش کهن‌الگوها در معماری و شهرسازی معاصر"، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، برلین، آلمان.
۷. ضیایی، آزاده (۱۳۹۵)، "طراحی مجموعه فرهنگی، مذهبی با رویکرد بازشناسی کهن‌الگوها در شیراز"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.
۸. عرب خزائلی، علی، روحانی، مسعود و غنی، احمد (۱۳۹۸)، "نمادها و نقش‌مایه‌های کهن‌الگویی اسطوره‌های مذهبی در اشعار سیاوش کسرایی و سیمین بهبهان"، نشریه علمی-پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۶.

۹. فیروزی مقدم، محمود، حمیدی، طاهره و خیرآبادی، عباس (۱۳۹۹)، "بازتاب نمادها و نشانه‌های ماندالا در داستان مصور کودک و نوجوان"، نشریه علمی-پژوهشی مطالعات هنر اسلامی، شماره ۳۸، ۳۲۸ - ۳۴۳.
۱۰. قابل، حمیده (۱۳۹۰)، "بررسی معماری سقاخانه از دیدگاه کهن الگوها" اولین همایش معماری و شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
۱۱. مترجم، یلدا، نقشینه، امیرعباس (۱۳۹۲)، "مفهوم آرکی تایپ و تجلی الگوهای پایدار بنیادین در معماری"، اولین همایش ملی معماری، مرمت، شهرسازی و محیط زیست پایدار، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
۱۲. هروی، حسنی، فلامکی، محمدمنصور و طاهایی، سید عطاءالله (۱۳۹۸)، "بازتاب آرکی تایپهای مادینه در معماری تاریخی ایران براساس آرای یونگ: رمز مادینگی در طرحواره‌های ماندالاوار معماری تاریخی ایران"، نشریه علمی باغ نظر، شماره ۸۰، ۵۱-۶۲.

منابع انگلیسی:

1. Hendrix, J (2006) *Architecture and Psychoanalysis*, Peter Eisenman and Jacques Lacan, New York: Peter Lang.
2. Jung, Carl Gustav (1990) *The Archetypes and Collective Unconscious*, Hall R.F, tenth printing, New York: Princeton University, tyP3.
3. Levi, Strauss (1963) *Structural Anthropology*, New York: Basic Books.
4. Moran, Dermot, Mooney, Timothy (2002) *The Phenomenology Reader*, London, New York, Routledge.

منابع تصاویر:

۱. سنگتراش، فتانه، پورمند، حسنعلی (۱۳۹۸)، "اندیشه یهودیان در ایجاد کنیسه نمونه موردی: محله جویباره در اصفهان"، شماره ۲۶، ۵-۲۰.
۲. شفیعی، الهه، صفری، حسین، حسن زادگان رودسری، پرستو و کاتوزی، ساعده (۱۳۹۶)، "جایگاه نور در مساجد دوره قاجار، نمونه موردی: مسجد نصیرالملک در شهر شیراز"، کنفرانس بین‌المللی مطالعات نوین، مشهد، دانشگاه سجاد.
۳. عبداللهی، شیرکو (۱۳۹۱)، "طراحی سایت موزه تخت سلیمان"، فصلنامه علمی فنی هنری اثر، شماره ۵۶، ۱۴۴-۱۵۴.
۴. هوسپیان، شاهین (۱۳۸۷)، "دیر تادئوس مقدس (قره کلیسا)"، فصلنامه فرهنگی پیمان، شماره ۴۶.

1. Ehteshami, Azin, Soltaninejad, Mehdi (2019) "An Introduction to Architecture of Nasir Al-Mulk Mosque", World Journal of Engineering and Technology, 7, 652-675
2. https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g680024-d17655203-Reviews-Shafei_Mosque-Kermanshah_Province_of_Kermanshah.html
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Jameh_Mosque_of_Shafei
4. <https://parstoday.com/>